

upplaga kom ut).

Sjukvårdspolitiska åtgärder som neddragningar av slutenvårdsplatser inom allmänpsykiatri och beroendevård har betydelse för att en del människor både hamnar i hemlöshet och också kan få svårigheter att komma ur denna situation. Dessutom finns det risker för att utsatta människor i större utsträckning kan hamna i hemlöshet med en sjukvård som i ökande utsträckning privatiseras och utlämnas åt vinstintressen och med en primärvård som överlämnas åt marknaden genom Vårdval inte minst Vårdval Stockholm.

Jag anser att den viktigaste insatsen för att minska hemlösheten är bostadspolitiska åtgärder. Samtidigt måste dock andra åtgärder som sjukvårdsinsatser till för att vi både skall få en del människor ur hemlösheten och för att vi skall förhindra att nya

medborgare hamnar i den. Varför nu Swärd i sin bok främst tar upp de sociala och sociologiska aspekterna på dagens hemlöshet utan att nämna aktuella socialmedicinska, odontologiska och vårdpolitiska aspekter är för mig något av en gåta.

Låt förhoppningsvis denna recension bli inledningen till ett närmare samarbete mellan företrädare för institutioner i socialt arbete och företrädare för socialmedicinska och odontologiska institutioner. Detta kan exempelvis ske genom gemensamma möten och forskningsansökningar. Jag vet att vi hade sådana samarbetsdiskussioner för ett tiotal år sedan. Nu är det hög tid att återuppta dem och gå till handling.

Jan Halldin
leg läk, med dr
jan.halldin@gmail.com

Svar till recensionen

Ett samhällsproblem kräver i första hand samhälleliga lösningar

Glömmer jag bort vissa perspektiv i min bok om hemlöshet? Innan jag försöker ge ett svar vill jag redovisa min syn på hemlöshetsutvecklingen och vad som legat bakom bokens framställning.

Frågan om vem eller vilka grupper som ska anses som hemlösa, hur de hemlösa ska behandlas och vilka perspektiv man ska välja för att förstå hemlöshetsproblemet har ständigt varierat under 1900-talet.

När den amerikanske forskaren Nels Anderson 1923 gav ut sitt klassiska verk *The Hobo: The Sociology of the Homeless Man* var det den hemlöse, geografiskt rörlige mannen, som fick illustrera dåtidens hemlösa. Vad som emellertid var nytt med Andersons forskning var att han utgick från ett

perspektiv som stod i stark konflikt till den dåvarande synen på hemlöshet som ett patologiskt tillstånd som beskrevs i termer av psykisk och fysisk sjukdom och avvikelser. Han såg hemlösheten som en konsekvens av den dåtida samhällsutvecklingen, och den hemlöse var en medborgare med samma rättigheter och samma behov som alla andra. Sedan dess har perspektiven om huruvida man skall sätta samhället eller individen i centrum för att förstå och åtgärda hemlösheten alltså skiftat.

I dag är det delvis andra grupper, jämsides med de hemlösa männen, som intresserar forskarsamhället. Det illustreras bl.a. av *American Journal of Orthopsychiatry* (Volume 79, Issue 3) som nyligen gett ut en specialedition under temat "Parenting and homelessness". Hemlösa föräldrar som bor tillsammans med sina barn, kvinnor, invandrare, ungdomar, personer som bor på olika behandlingsinstitutioner är grupper som fått uppmärksamhet och som man ansett det vara angeläget att skaffa mer kunskaper om.

Den europeiska organisationen FEANTSA:s arbete med att förmå medlemsländerna att använda enhetliga definitioner för att möjliggöra jämförelser, har i praktiken lett till att många länder i dag arbetar med ett vidgat hemlöshetsbegrepp där en rad av bostadsmarknadens riskgrupper innefattas. I Socialstyrelsens senaste nationella kartläggning av hemlösa i Sverige får fyra situationer definiera de personer som betraktas som hemlösa i dagens samhälle. De klassiska

grupperna hemlösa, dvs. personer som bor på härbärgen eller akutboenden, var bara en liten andel av de omkring 18 000 hemlösa som man identifierade under en mätvecka.

De hemlösa är alltså i dag inte någon heterogen grupp vare sig i forskningen eller i myndigheternas definitioner. Också perspektiven på hur man ska förstå hemlöshet håller på att förändras. Från att de senaste decennierna har satt individerna och deras beteenden i centrum har man alltmer börjat se hemlösheten som ett bostadsproblem och betona att hemlösheten kräver bostadspolitiska lösningar. Ett exempel är de nya riktlinjer för arbetet med hemlösa som Socialstyrelsen håller på att arbeta med där behovet av ett långsiktigt boende betonas på ett annat sätt än tidigare.

Utvecklingen kan sammanfattas i två viktiga slutsatser, som alltmer betonas på olika håll i västvärlden:

- De hemlösa är en heterogen grupp som kan ha olika typer av hjälpbehov. Man skall akta sig för att tillskriva dem kollektiva identiteter och kollektiva hjälpbehov.
- En sak är dock gemensam, och det är behovet av en fast och trygg bostad. Det är en förutsättning för att de hemlösa ska behandlas på samma sätt som alla andra medborgare, när det gäller rätten till inflytande, stöd och behandling.

Dessa slutsatser har lett till en kritik mot den nuvarande hemlöshetspolitiken som inte lyckats lösa hemlöshetsproblemet, samtidigt som det vuxit

upp en parallell bostadsmarknad. I Sverige har socialtjänsten tvingats agera hyresvärdar, privata uthyrare skor sig och de hemlösa får inte egna bostäder. Idag tillämpas ett system med så kallade boendetrappor. Den hemlöse ska kvalificera sig till eget boende. Det första trappsteget består ofta av natthärbärgen. Den som sköter sina kort kan så småningom avancera bland träningslägenheter, kategoriboenden osv., för att så småningom nå det översta trappsteget med ett eget bostadskontrakt. Nittio procent når aldrig dit utan fastnar inom den parallella bostadsmarknad som administreras av socialtjänsten. Senare tids forskning har visat att detta system skapar en rad problem. Förutom att det är dyrt och ger dåliga resultat, stigmatiserar det de hemlösa, det tvingar dem att flytta ofta, det ger inlåsnings effekter och det tar lång tid innan de hemlösa kan få en bostad vilket gör att det är svårt att motivera en förändring eftersom det inte finns några omedelbara belöningar.

Perspektivförskjutningen innebär att man på olika håll i världen prövar en ny metod som kallas ”Housing first” och som ligger i linje med de senaste forskningsrönen för att komma tillrätta med även kronisk hemlöshet. Den har testats med goda resultat i bland annat Hannover och New York. Där har det visat sig att 88 procent av de hemlösa har lyckats behålla de bostäder som de fått inom den ordinarie bostadsmarknaden, under förutsättning att de får stöd i att reda ut sin livssituation. Här är t.ex. läkarvård och tandhälsa, som Halldin nämner,

av central betydelse – men också en rad andra åtgärder som budgetsanering, försök till skuldavskrivning, kunskaper om att betala räkningar på Internet osv.

Min utgångspunkt bygger på fyra grundläggande principer som har ett starkt stöd i den samhällsvetenskapliga bostadsforskningen i dag och som också ligger till grund för många av de nya försöksverksamheterna med ”Bostad först”:

1. Hemlöshet är först och främst ett bostadsproblem och ska behandlas och förstås som ett sådant
2. En fast och säkert boende är en grundläggande rättighet som bör gälla alla
3. De personer som är hemlösa eller utanför den ordinarie bostadsmarknaden bör inlemmas i reguljära boenden så fort som möjligt för att få en stabil bostadssituation
4. Eventuella hjälpåtgärder ger störst effekt om de sätts in direkt när en person får en bostad. Det kan gälla budgetrådgivning, skuldsanering, medicinsk vård, tandvård, eller olika typer av stödåtgärder.

En stor del av dagens 18 000 hemlösa i Sverige bor redan i lägenheter på den parallella bostadsmarknaden, men behöver egna kontrakt och en trygg tillvaro. Andra skulle med lite stöd klara en egen bostad. En mindre grupp behöver omfattande insatser. Här blir de socialmedicinska, odontologiska och vårdpolitiska aspekterna viktiga. Men också andra aspekter som handlar om ekonomi, skuldsanering och att upprätta kontakter med släkt, barn

och sociala nätverk. Men möjligen är den allt överskuggande frågan de hemlösas sysselsättning. I den senaste nationella räkningen hade endast tre procent av de hemlösa en anknytning till den ordinarie arbetsmarknaden, vilket av uppgiftslämnarna sågs som ett stort problem. Sysselsättningsproblemen leder till ekonomiskt stress och ger inte tillräcklig mening åt vardagen. Dessa och ytterligare perspektiv skulle naturligtvis varit angelägna att behandla – men tyvärr har delarna fått vika för helheten.

Lunds universitet har tagit initiativ till att försöka få igång en försöksverksamhet för att pröva en ny modell för att lösa hemlösheten, nämligen *Bostad först* (<http://www.soch.lu.se/o.o.i.s/21367>). Vårt förslag är att modellen prövas i några kommuner, samtidigt som några andra kommuner arbetar som vanligt. Jan Halldin är en av de forskarna som sedan flera år är djupt engagerad i hemlöshetsfrågan och jag ser gärna ett samarbete för att förverkliga och studera utfallen av en sådan satsning. Även om vi betonar lite olika saker tror jag vi i grunden är ganska ense. De socialmedicinska perspektiven skulle vara en stor tillgång i en försöksverksamhet.

Hans Svärd
Professor i socialt arbete
Lunds universitet